

**NAUČNO-NASTAVNOM VEĆU
FILOZOFSKOG FAKULTETA UNIVERZITETA U BEOGRADU**

Nastavno-naučno veće Filozofskog fakulteta u Beogradu, na sednici održanoj 30. 06. 2016. godine izabralo nas je u komisiju za ocenu i odbranu doktorske disertacije koju je pod naslovom **UTICAJ AKULTURACIJE, ETNIČKOG IDENTITETA, PERCIPIRANE DISKRIMINACIJE I MULTIPLE DISKREPANCE NA MENTALNO ZDRAVLJE I SUBJEKTIVNO BLAGOSTANJE SRPSKIH IMIGRANATA PRVE GENERACIJE U KANADI** podnela Vesna Vukojević, doktorand na Odeljenju za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu. Pošto smo pregledali podnetu disertaciju, podnosimo Nastavno-naučnom veću sledeći

IZVEŠTAJ O ZAVRŠENOJ DOKTORSKOJ DISERTACIJI

1. Osnovni podaci o kandidatu

Vesna Vukojević je rođena 1968. godine. Diplomirala je na Filozofskom fakultetu u Beogradu, na Odseku za psihologiju 1993. godine u oblasti psihologije međuljudskih odnosa sa temom "Vrednosne orijentacije osoba sklonih demokratiji i antidemokratiji".

Prvi posao psihologa obavljala je u Domu zdravlja Obrenovac gde je radila u razvojnom savetovalištu. Potom se zapošljava u Gradskom centru za socijalni rad gde radi u stručnom timu za zaštitu dece sa poremećajima u ponašanju i sa porodicama sa poremećenim porodičnim odnosima. U isto vreme završava edukaciju iz sistemske porodične psihoterapije na Institutu za mentalno zdravlje. Magistarske studije je upisala na Medicinskom fakultetu 2008. godine.

1999. godine emigrirala je u Kanadu. U Torontu je nekoliko godina radila kao asistent istraživač na projektu "Toronto - psihološka studija o mladima" koji se bavi izučavanjem psihičkih problema adolescenata imigranata druge generacije iz pet etničkih grupa.

Od samog početka života u imigraciji Vesna Vukojević se interesuje za oblast kros-kulturalne psihologije, posebno za psihološke probleme srpske imigracije, te ovu problematiku

obrađuje u svojoj magistarskoj tezi pod nazivom "Uticaj vrednosnih orijentacija i tipa porodice na emigraciju Srba u Kanadu".

Trenutno radi u Torontu u oblasti zaštite mentalnog zdravlja gde koordinira i organizuje kontinuiranu i integrisanu brigu u zajednici za osobe sa psihotičnim poremećajima i bolestima zavisnosti. Radi na sprovođenju terapijskog plana za teško mentalno bolesne, kao i na prevenciji na području mentalnog zdravlja. U Torontu je završila edukaciju iz kognitivno-bihevioralne terapije.

2. Osnovni podaci o disertaciji

Doktorska disertacija mr Vesne Vukojević "Uticaj akulturacije, etničkog identiteta, percipirane diskriminacije i multiple diskrepance na mentalno zdravlje i subjektivno blagostanje srpskih imigranata prve generacije u Kanadi" ima ukupno 306 stranicateksta. Rad sadrži ukupno 20 tabela i 6 slika. Rad ima sledeću strukturu: Uvod (str. 12-19); Teorijski okvir istraživanja (20-198); Metodološki okvir istraživanja (199-217); Rezultati istraživanja (218-244); Diskusija dobijenih rezultata (245-259); Praktični značaj studije (260); Zaključak (261-262). Na kraju rada je navedena korišćena literatura (281 bibliografska jedinica)(263-288) i priložen korišćeni upitnik uz Informacije o istraživanju za ispitanike i Saglasnost za učestvovanje u istraživanju (289-306).

3. Predmet i cilj disertacije

Doktorska disertacija Vesne Vukojević bavi se psihičkim blagostanjem srpskih emigranata prve generacije u Kanadi i faktorima koji su sa subjektivnim psihičkim blagostanjem povezani.

Migracije stanovništva su univerzalna pojava u ljudskim društvima. Zabeleženi su brojni talasi migracija iz Srbije od kojih je naročito veliki bio onaj 90-tih godina, a jedan pravac migracije vodio je u Kanadu gde, prema nekim procenama, ima oko 80.000 imigranata iz Srbije.

Iskustvo imigracije praćeno je nizom bihevioralnih, psiholoških i kulturnih promena koje se dešavaju kada imigrant stigne u novu sredinu, a koji se označavaju terminom akulturacija. Usmerivši se na nedovoljno izučavanu migraciju iz Srbije, Vesna Vukojević je postavila za cilj da najpre ustanovi različite akulturacione strategije i njihovu zastupljenost među srpskim migrantima, a da zatim utvrdi povezanost akulturacionih strategija sa mentalnim zdravljem i subjektivnim blagostanjem. Sem uticaja akulturacione strategije, kandidatkinja je postavila za cilj

da ispita i uticaj čitavog niza personalnih, sociopsiholoških i demografskih varijabli na mentalno zdravlje i subjektivno blagostanje, i većina tih varijabli je nabrojana u nazivu rada.

Umesto jednodimenzionalnih modela akulturacije po kojima se usvajanjem vrednosti nove kulture proporcionalno gube vrednosti stare kulture, kandidatkinja je pošla od dvodimenzionalnog modela čiji je autor kanadski psiholog Džon Beri, po kojem postoje četiri akulturacione strategije koje imigranti mogu da usvoje u procesu akulturacije: asimilacija (osoba nije zainteresovana da održava svoj kulturni identitet već se okreće identitetu dominantnog društva), integracija (nastojanje da se održe oba kulturna identiteta), marginalizacija (nema interesovanja da se zadrži etnički identitet, a ne postoji ni želja da se učestvuje u životu dominante kulture) i separacija (osoba želi da zadrži samo etnički kulturni identitet).

4. Osnovne hipoteze istraživanja

Polazeći od osnovne hipoteze da je proces akulturacije tesno povezan sa psihičkim blagostanjem i mentalnim zdravljem, Vesna Vukojević formuliše sledeće specifičnije hipoteze:

1. Većina srpskih imigranata će izabrati integraciju kao akulturacionu strategiju, u odnosu na separaciju, asimilaciju i marginalizaciju.

2. Postoji prevalencija različitih akulturacionih strategija prema nekim demografskim varijablama kao što su pol, dužina boravka u Kanadi i starost pri dolasku u Kanadu.

3. Postoji pozitivna povezanost između akulturacione strategije s jedne strane i mentalnog zdravlja i subjektivnog psihičkog blagostanja s druge strane. Ispitanici koji su izabrali integraciju kao akulturacionu strategiju biće mentalno zdraviji i srećniji u odnosu na ispitanike koji su izabrali separaciju, asimilaciju ili marginalizaciju.

4. Postoji pozitivna povezanost između stepena etničkog identiteta s jedne strane i mentalnog zdravlja i subjektivnog psihičkog blagostanja s druge strane.

5. Postoji negativna povezanost između percipirane diskriminacije i mentalnog zdravlja i subjektivnog psihičkog blagostanja.

6. Zadovoljstvo srpskih imigranata zavisice od stepena opažene diskrepance, tj. od toga kako procenjuju svoju poziciju u odnosu na relevantne druge: ljude istih godina i obrazovanja koji su ostali u Srbiji, Kanadane srednje klase, druge imigrante srpskog porekla koji su u isto vreme imigrirali u Kanadu. Zadovoljstvo srpskih imigranata će zavisti i odprocene da li bi njihov život

bio bolji ili gori da su ostali u Srbiji. Procena će takođe zavisiti i od diskrepance između života koji su imigranti očekivali i života koji imaju u Kanadi.

7. Postoji pozitivna povezanost između doživljaja kontrole nad sopstvenim životom s jedne strane i mentalnog zdravlja i subjektivnog psihičkog blagostanja s druge strane.

8. Postoji pozitivna povezanost između samopoštovanja s jedne strane i mentalnog zdravlja i subjektivnog psihičkog blagostanja s druge strane.

9. Ispitivane nezavisne i demografske varijable biti značajni psihološki prediktori sve tri komponente subjektivnog psihičkog blagostanja kao i mentalnog zdravlja.

5. Sadržaj disertacije i ostvareni rezultati

Pre nego što je prešla na prikaz istraživanja i dobijenih rezultata, Vesna Vukojević je u teorijskom delu disertacije, koji zauzima najveći deo rada, opširno prikazala osnovne koncepte kojim će se u radu baviti i osnovne teorijske pristupe izabranom problemu. Detaljno su obrađene sledeće teme: akulturacija imigranata, etnički identitet, percipirana diskriminacija, samovrednovanje, doživljaj kontrole, teorija multiple diskrepance, mentalno zdravlje imigranata, subjektivno psihičko blagostanje. Prikazani su rezultati empirijskih istraživanja koji se tiču akulturacionih strategija i psihičkog zdravlja imigranata, i sa tim rezultatima su kasnije upoređeni dobijeni rezultati.

Druga velika celina rada odnosi se na sprovedeno empirijsko istraživanje. U njoj su sistematski prikazani najpre predmet i osnovni ciljevi istraživanja, a zatim varijable, hipoteze, uzorak, procedura ispitivanja, instrumenti i korišćeni statistički postupci.

Istraživanje je obavljeno na uzorku od 260 srpskih imigranata prve generacije (tj. onih koji nisu rođeni u Kanadi akoji su stigli u Kanadu u poslednjem talasu imigracije od 1990. godine do danas) koji žive u Torontu. U uzorku je bilo 43% muškaraca i 57% žena, u uzrasnom rasponu od 19 do 74 godina. Prosečna dužina boravka u Kanadi je bila 16 godina, a uzrast u vreme dolaska u Kanadu se kretao od 3 do 53 godine. S obzirom na obrazovanje, 56% ispitanika je imalo završen fakultet a 14% je imalo završen doktorat ili magisterijum. Ovakva obrazovna struktura, kao i natprosečan materijalni status ispitanika, reflektuje činjenicu da su tokom raspada Jugoslavije u Kanadu iz Srbije dolazili vrlo obrazovani imigranti preko bodovnog sistema koji postoji u Kanadi.

Podaci su prikupljeni putem pismenog upitnika koji se sastojao od većeg broja instrumenata kojima je meren niz varijabli uslovno razvrstanih na nezavisne i zavisne.

Uslovno nezavisne varijable bile su: lingvistička akulturacija, opšta akulturacija, etnički identitet, doživljaj kontrole, samovrednovanje, percipirana diskriminacija i multipla diskrepanca (opaženadiskrepanca koja postoji između onoga što osoba ima i želi s jedne strane i onoga šta relevantni drugi imaju, onoga što je osoba imala u prošlosti i onoga što ima sada s druge strane.

Status uslovno zavisnih varijabli u ovom istraživanju imale su varijable mentalno zdravlje i subjektivno blagostanje. Subjektivno blagostanje strukturalno ima dve komponente: a) kognitivnu - zadovoljstvo životom i b) emotivnu - osećaj sreće. U radu su ispitivane obe komponente subjektivnog blagostanja, kao i globalni doživljaj sreće. Mentalno zdravlje je složena varijabla koja se odnosila na dva glavna područja –(ne)sposobnost da se normalno funkcioniše i pojavu novog i stresnog iskustva.

Sem ovih varijabli merene su i osnovne socio-demografske varijable: pol, uzrast, obrazovanje, materijalno stanje, radni status, bračni status, dužina boravka u Kanadi, uzrast u vreme imigriranja.

Korišćeni instrumenti su pokazali zadovoljavajuće metrijske karakteristike. Statistička obrada podataka uključila je deskriptivnu statistiku korišćenih mera kao i t-test i analizu varijanse za utvrđivanje razlika među grupama. Međusobni relativni doprinos ispitivanih zavisnih varijabli ispitivan je pomoću više multivarijantnih linearnih regresija dok je Sobel z-test korišćen za testiranje medijatorske uloge pojedinih nezavisnih varijabli.

U delu rada u kojem su izloženi rezultati najpre je dat prikaz distribucije ispitanika po akulturacionim strategijama datim u dvodimenzionalnom modelu od kojeg se krenulo. Pošto su se u prostoru jezičke akulturacije ispitanici grupisali samo u kategorije separacije i integracije, a ne i asimilacije i marginalizacije, potpuna provera postavki dvodimenzionalnog modela nije bila moguća, već su upoređivane dobijene dve akulturacione strategije. I u okviru modela opšte akulturacije jedino su integracija i separacija imale dovoljno ispitanika za poređenje.

Ispitanici sa integrisanom akulturacionom strategijom, a kojih je i bilo značajno više od ostalih kategorija, bili su srećniji i mentalno zdraviji od ispitanika koju su izabrali separacionu akulturacionu strategiju.

Poređenje po sociodemografskim karakteristikama pokazalo je da ne postoji razlika između muškaraca i žena u odabiru akulturacione strategije, kao ni razlika zavisno od dužine

boravka u Kanadi. Nije postojala razlika ni po uzrastu dolaska u Kanadu, mada je konstatovana tendencija na granici statističke značajnosti da ispitanici koji su došli u Kanadu kao mlađe osobe više biraju integraciju kao akulturacionu strategiju u odnosu na ispitanike koji su došli kasnije.

Sa globalnim doživljajem sreće i pozitivnim emocijama bile su povezane i varijable koje mogu imati medijacionu ulogu u vezi između akulturacije i psihičkog zdravlja. Pozitivnu korelaciju pokazali su stepen etničkog identiteta, doživljaj kontrole i samovrednovanje, a negativna korelacija je dobijena sa multiplom diskrepancijom. Značajan nalaz je i utvrđena negativna veza percipirane diskriminacije i psihičkog zdravlja. Ispitivanje percipirane diskriminacije je značajno i zato što postoji veliki broj studija koje ispituju percipiranu diskriminaciju kod crnaca i "vidljivih manjina", ali ovo je, koliko nam je poznato, prva studija koja se bavi ispitivanjem diskriminacije belih imigranata. Značajan nalaz je da je više od polovine ispitanika (56%) izjavilo da je bilo izloženo nekom obliku diskriminacije. Većina ispitanika je, po vlastitom uverenju, bila izložena diskriminaciji zbog svog akcenta, tretirani su kao da dolaze iz kulturno inferiornije sredine i diskriminirani su zbog toga što je njihovo obrazovanje i radno iskustvo stečeno izvan Kanade.

Kompleksnija slika dobijena je pomoću složenijih statističkih postupaka, pre svega serijom regresionih analiza uz kontrolu demografskih varijabli. Posebno su traženi prediktori globalnog nivoa sreće, životnog zadovoljstva, mentalnog zdravlja, pozitivnih afekata i negativnih afekata. Pošto se radi o varijablama koje međusobno visoko koreliraju a dobijene su u osnovi slične ali ne i identične regresione jednačine, ovde ćemo prikazati samo rezultate regresione analize integralne varijable koja je objedinila komponente psihičkog zdravlja. Od demografskih varijabli kao značajan prediktor integralne varijable sreće i mentalnog zdravlja pokazale su se starost osobe pri dolasku u Kanadu, radni status tj. zaposlenost i porodično primanje iznad \$150,000, koje zajedno objašnjavaju 22.5 % varijanse integralne varijable. Od ispitivanih prediktor varijabli kao najznačajniji prediktori pokazali su samovrednovanje, doživljaj kontrole i multipla diskrepanca. Kada se kontrolišu demografske varijable, u posebnim regresionim analizama samovrednovanje objašnjava čak 44 % varijanse, doživljaj kontrole objašnjava 40% varijanse, a multipla diskrepanca 31 % varijanse. Percipirana diskriminacija i etnički identitet, kada se njihov uticaj ispituje u sklopu ostalih varijabli, ne objašnjavaju u velikoj meri integralnu varijablu sreće i mentalnog zdravlja.

6. Naučni doprinos disertacije

I pored velikog talasa emigriranja iz Srbije u Kanadu, problemi sa kojima se suočavaju Srbi u Kanadi do sada nisu bili predmet izučavanja. Doktorska disertacija Vesne Vukojević je do sada prvo i jedino istraživanje srpske imigracije u Kanadi sa psihološkog aspekta.

Naučni doprinos studije leži i u testiranju, potvrdi i daljoj razradi osnovnih teorijskih postavki koje slede iz dvodimenzionalnog modela akulturacije. Rezultati upućuju na zaključak da je integrisana (bikulturalna) akulturaciona strategija psihološki najzdravija jer proizvodi najmanje interkulturalnog konflikta i akulturacionog stresa terezultira najboljim mentalnim zdravljem a takođe i subjektivnim psihičkim blagostanjem, dok je separacija kao akulturaciona strategija (predominantno održavanje veza sa kulturom porekla i vlastitom etničkom grupom i odbacivanje kulture domaćina i njenih članova) bila povezana sa slabijim ishodom u oblasti mentalnog zdravlja i subjektivnog psihičkog blagostanja. Konkretno, potvrđuje se da napuštanje srpske kulture nije neophodno da bi se napravila dobra psihološka adaptacija u novoj zemlji.

Iz metodološkog ugla, rad predstavlja napredak u merenju ključnih varijabli povezanih sa akulturacionim strategijama. U studiji su korišćene varijable koje nisu često upotrebljavane u istraživanjima ove problematike, poput multiple diskrapance i osećaja kontrole.

Praktičan značaj istraživanja ogleda se u pružanju mogućnosti za dizajniranje i ponudu psiholoških programa usmerenih na podizanje samovrednovanjai doživljaja kontrole koji bi doprinediunapredenjumentalnog zdravlja i povećanju doživljaja sreće kod srpskih imigranata.

7. Zaključak

Doktorska disertacija Vesne Vukojević predstavlja samostalan i originalan naučni rad kojim su u potpunosti ostvareni ciljevi i zadaci navedeni u odobrenoj prijavi doktorske disertacije. Komisija zaključuje da je kandidatkinja pokazala visok stepen stručnosti i poznavanja teorijskih postavki i sposobnost da kompetentno analizira i interpretira dobijene rezultate. Rad ima i teorjski i praktični značaj. Sem što predstavlja značajan naučni doprinos u razumevanju procesa akulturacije i imigracije uopšte, a posebno one koja ne spada u tzv. "vidljivu manjinu", rad je omogućio sticanje novih uvida u život srpskih imigranata u Kanadii može poslužiti da se problemi na koje nailaze emigranti iz Srbije lakše prepoznaju i otklone.

Imajući sve to u vidu, komisija predlaže Nastavno-naučnom veću Filozofskog fakulteta u Beogradu da Vesni Vukojević odobri javnu odbranu doktorske disertacije pod nazivom „Uticaj

akulturacije, etničkog identiteta, percipirane diskriminacije i multiple diskrepance na mentalno zdravlje i subjektivno blagostanje srpskih imigranata prve generacije u Kanadi“.

U Beogradu, 15.07.2016. god.

Komisija:

dr Dragan Popadić (mentor), redovni profesor
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

dr Zorica Kuburić, redovni profesor
Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

dr Zoran Pavlović, docent
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu